

Расвинсва О.В.

д.е.н., професор кафедри
статистики і економічного прогнозування
ХНЕУ імені Семена Кузнеця

Балейко Е.В.

бакалавр (студентка) ОП «Бізнес-статистика і аналітика»
третього року навчання
ХНЕУ імені Семена Кузнеця

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЗМІНИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Вступ. На теперішній ж час світова система вища освіта зазнає кардинальних змін. Ці зміни, в першу чергу, стосуються цілей та стратегічних напрямків вищої освіти, що, в свою чергу, призводить до необхідності перебудови її структури, розроблення нових технологій та методик навчання на основі впровадження інструментів постійного удосконалення діяльності закладів вищої освіти (ЗВО). Виходячи з цього, конкурентоспроможність вищої освіти розглядається як один із базових компонентів системи національної безпеки будь-якої країни, ознака й передумова успішного розвитку її регіонів. Об'єктивна єдність технологічного прогресу і процесу високої інтелектуалізації його ресурсів, їх глобалізація стають найважливішими чинниками реального економічного зростання і формування якісно нової платформи забезпечення економічних проривів.

Розвиток національних систем вищої освіти визначається конкретними для кожної країни соціально-економічними чинниками і політичними умовами, які мають свою траєкторію та життєвий цикл існування. Використання сучасних технологій, зокрема прогресивних освітніх технологій, створюють нові вимоги до рівня компетентності фахівця. Виникла якісно нова економіка, у якій головним виробничим ресурсом стають знання й інформація. Ці істотні зміни змушують вітчизняні ЗВО розглядати надання якісної освітньої послуги як вищий пріоритет у системі державних цілей, забезпеченні загального добробуту та головний складник конкурентоспроможності національної економіки та відповідно конкретного ЗВО.

Конкуренція у світовому просторі провокує загострення проблеми розвитку ринку освітніх послуг, що, в свою чергу, спонукає розвиток нових умов організації освітньої та фінансово-господарської діяльності ЗВО. Боротьба за споживачів освітніх послуг дала поштовх виникненню комерційних мотивів на базі затребуваності, яку продукує вища школа. На ринку освітніх послуг боротьба за споживачів стала об'єктивною реальністю. Конкуренція закладів вищої освіти створила нові напрямки досліджень, а саме аналізу ринку освітніх послуг, оцінювання позиції на ринку ОП та визначення основних параметрів конкурентної стратегії закладів вищої освіти.

Мета роботи. Аналіз та виявлення основних змін в системі вищої освіти України.

Основна частина. Система вищої освіти України в останні десятиріччя знаходиться у фазі активного реформування. Основним вектором її модернізації є інтеграція до світового освітнього простору на партнерських началах, що передбачає докорінну перебудову не тільки форм, методів та технологій навчання з метою підвищення якості освітніх послуг, але й оптимізація структури вищої освіти. Сучасна мережа закладів вищої освіти (ЗВО) України представляє собою складну систему навчальних закладів різного рівня навчання, різних форм власності та підпорядкування, розташованих по всій території країни.

До 90-х років минулого століття у чисельності та структурі ЗВО практично не відбувалося ніяких змін. Інтенсивні процеси формування сучасної мережі відбувалися, починаючи з середини 90-х років минулого століття і досягли свого завершення приблизно у 2008-2009 рр., коли темпи зростання кількості ЗВО суттєво почали скорочуватися (у 1990-2009 рр. - період зростання кількості ЗВО в 2,4 рази; за 2009-2019 рр. - тенденція скорочення ЗВО у 1,3 рази) [<http://www.ukrstat.gov.ua/>]. Це стало результатом зусиль держави щодо оптимізації структури ЗВО як у співвідношенні «державний заклад – комерційний заклад», так й у напрямку оптимізації залежності «кількість абітурієнтів – кількість ЗВО». Розглянемо більш ретельно передумови та результати цих пропозицій.

Важливим питанням функціонування системи вищої освіти є економічна доцільність мережі вищих навчальних закладів. Нині співвідношення ринку освітніх послуг і ринку праці засвідчує, що за кількісними показниками мережа університетів досягла критичного максимуму, тому потребує впорядкування та скорочення з огляду на зміни в галузі економіки і структурі попиту на ринку праці.

За роки незалежності в Україні розвиток системи вищої освіти відбувався в умовах досить ліберального ставлення держави до цього процесу, з точки зору регламентування, що обумовлено зростанням попиту на послуги з вищої освіти.

Так, за статистичними даними, мережа ЗВО України за період з 1990 р. збільшилася в цілому по Україні майже удвічі (рис. 1). Але, в цій динаміці спостерігаються два періоди:

1990-2009 рр. – період екстенсивного розширення мережі ЗВО, особливо за рахунок кількості комерційних ЗВО; за цей період кількість ЗВО країни збільшилася у 2,4 рази на тлі зростання кількості студентів у 2,7 рази;

2009-2019 рр. – період зменшення кількості ЗВО у 1,3 рази на тлі скорочення кількості студентів у 1,9 разів.

Тобто, якщо перший період зростання кількості студентів зумовлює зростання ЗВО, то за другий період спостерігається протилежна тенденція. Тобто бо ми мали б спостерігати, що кількість ЗВО мало зменшуватися швидше

ніж студенти для того, щоб існувала частина ненасиченого попиту на освітні послуги.

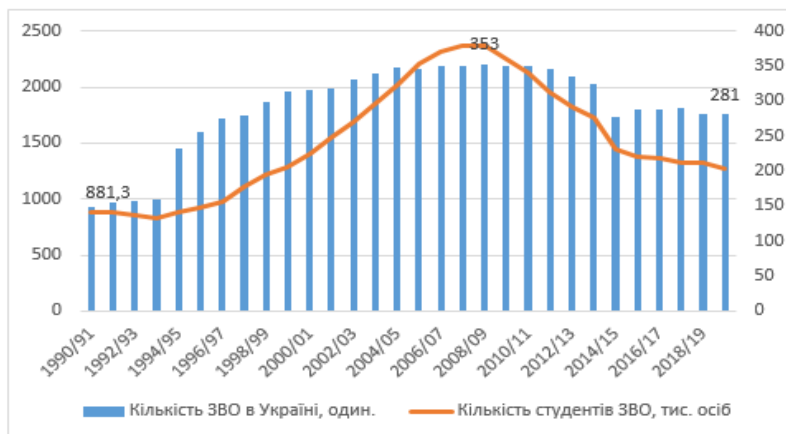

Рис. 1. Динаміка зміни кількості ЗВО та студентів за період 1990-2009 рр.

На початку аналізованого періоду, зокрема, у період 1994-2009 рр. була поширена практика серед як приватних, так і окремих державних ЗВО створювати численні філії по всій країні і навіть за її межами, які не відповідали основним вимогам і рівню національних стандартів освітніх послуг. Наприклад, станом на початок 2017/18 р. в Україні функціонувало 77 недержавних ЗВО, а кількість студентів, які навчалися в них, становила 105,4 тис. осіб, тобто 8 % загальної чисельності студентів у ЗВО України. Це свідчить про невисоку якість навчання у комерційній ЗВО та наявність занадто великої їх кількості.

На рис. 2 наведено динаміку кількості студентів ЗВО

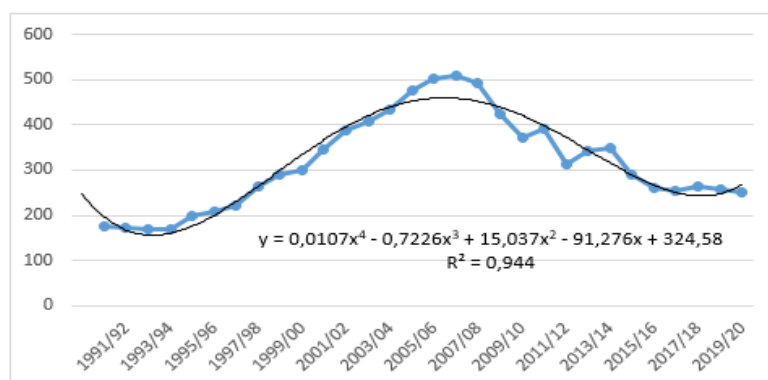

Рис. 2. Кількість студентів ЗВО, тис. осіб

Як ми можемо бачити, тенденція має нелінійний характер а показує можливість збільшення студентів у майбутньому. Але ми вважаємо, що об'єктивною причиною такого становище є обмеження переміщення між країнами, що спричинено пандемією Covid-19, тобто реальна причина це скорочення освітньої міграції українських студентів, а не зміна тенденції у демографічній ситуації в країні.

Ще однією суттєвою передумовою необхідності оптимізації структури національної системи вищої освіти є світова тенденція до скорочення державного фінансування ЗВО та виникнення феномену «підприємницький ЗВО». В таблиці 1 наведено інформація щодо кількості студентів, що навчаються за різними джерелами фінансування.

Таблиця 1

Структура джерел фінансування студентів

Кількість студентів - усього, осіб	Університети, академії, інститути				Відхилення за період 2010-2020 рр.
	2010/11	2015/16	2018/19	2019/20	
	2 066 667	1 375 160	1 322 324	1 266 121	
у тому числі навчаються за рахунок коштів					
державного бюджету	798 571	649 225	570 043	534 967	-263 604
місцевих бюджетів	14 486	14 722	12 834	10 926	-3 560
юридичних осіб	8 374	9 520	6 850	2 935	-5 439
фізичних осіб	1 245 236	701 693	732 597	717 293	-527 943

Аналіз даних табл. 1 дозволяє зробити висновок, що за період 2010-2020 рр. здійснюється зменшення студентів за всіма джерелами фінансування. Найбільш суттєве скорочення спостерігається за рахунок державного бюджету (на 67%) та фізичних осіб (на 58%). Це відбиває, з одного боку, зусилля уряду з модернізації системи вищої освіти країни, з іншого, сигналізує про падіння привабливості вищої освіти та зниження доходів фізичних осіб, особливо, якщо прийняти до уваги очікуване підвищення вартості навчання на контрактній формі у 2021/2022 навч. році.

Висновок. Отже, реформа вищої освіти в Україні, яка наразі є актуальною, гальмується кризовим станом економіки. Країна не може забезпечити належне фінансування ЗВО, а контракта система, через малу спроможність оплати, не закрий цей пробіл, навіть через полегшення умов кредитування на здобуття освіти. Тому, виходом з ситуації, що склалась, має бути створення сприятливого інвестиційного клімату в країні, посилення кооперації освіти та бізнесу на законодавчому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев М.Ю. Аналіз ринку освітніх послуг в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. 2014. № 12 (163).
2. Баша І.М. Моделювання розвитку освітніх послуг національних ВНЗ. Вісник Хмельницького національного університету. 2015. Вип. 2. Т.1. С.175-179.
3. Ахновська І.О. Тенденції розвитку ринку освітніх послуг в Україні. Економіка і організація управління. 2017. № 2 (26). С.39-49.
4. Яшук Т.А. Особливості функціонування ринку освітніх послуг вищої освіти в Україні в сучасних умовах. Економіка. Фінанси. Право. 2017.
5. Каленюк І.С., Куклін О. В., Ямковий В.А. Сучасні ризики розвитку вищої освіти в Україні. Економіка України. 2015. № 2. С. 70-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_2_7